

Θέμα 3ο: Σάββατο 26 /Κυριακή 27 Οκτωβρίου 2024

Η ΠΙΣΤΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΟΥ 1940

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κάθε εθνική γιορτή μας δίνει την ευκαιρία όχι μόνο να πλουτίσουμε τις ιστορικές μας γνώσεις, αλλά κυρίως ν' αναβαπτιστούμε στις αρετές των προγόνων μας, να συγκινηθούμε από τα κατορθώματα και το ήθος τους, να διδαχθούμε από τα λάθη τους· και έτσι να εκτιμήσουμε τη μεγάλη και βαριά κληρονομιά που μας παρέδωσαν, και τη δική μας ευθύνη να φανούμε αντάξιοί τους, πιστοί στα ιδανικά της πίστης και της πατρίδας. Τις ημέρες αυτές γιορτάζουμε την επέτειο του ΟΧΙ.

Στον λίγο χρόνο που έχουμε, ας προσπαθήσουμε να εμβυθύνουμε σε μια πτυχή του '40 που δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι είναι η πιο σημαντική και ότι σ' αυτήν οφείλεται το θαύμα που τότε επιτελέστηκε. Είναι η πίστη στον Θεό, η ζωντανή ευσέβεια των Ελλήνων σ' εκείνον τον πόλεμο.

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Τι γνωρίζετε γι' αυτήν; (...)

Ας αφήσουμε να μιλήσουν τα ίδια τα γεγονότα (ο κατηχητής ας επιλέξει να διαβάσει κάποιες από τις μαρτυρίες που παρατίθενται στο τέλος του θέματος).

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Δεν είναι όλα αυτά τόσο συγκινητικά και αποκαλυπτικά; Τι σας έκανε μεγαλύτερη εντύπωση; (...)

2. Και πώς φανερωνόταν αυτή η ζωντανή και θερμή πίστη τους σύμφωνα με τις μαρτυρίες; (...)

- θαρραλέα ομολογία θαυμάτων
- ψαλμωδίες των στρατιωτών στο μέτωπο
- αθρόα προσέλευση στην ιερά Εξομολόγηση και στη Θεία Ευχαριστία
- κατακλύζονταν οι ναοί στα μετόπισθεν για κοινή προσευχή υπέρ του αγώνα
- τύπωση και διανομή εικόνων της Παναγίας
- η προσφορά του Ιδρύματος Ευαγγελίστριας και η ευγενική χειρονομία της Τραπέζης Ελλάδος! Πώς σεβάστηκαν οι ιθύνοντες τα αφιερώματα της Μεγαλόχαρης, αν και τους προσφέρθηκαν για τις ανάγκες του πολέμου!

3. Πριν πούμε οτιδήποτε άλλο, είναι σημαντικό να συνειδητοποιήσουμε την αξία των μαρτυριών που αναφέραμε. Γιατί είναι αξιόπιστες; (...)

Πρώτα-πρώτα για το μεγάλο πλήθος τους – εδώ παραθέσαμε ελάχιστες· έπειτα διότι δεν προέρχονται μόνο από ανθρώπους της Εκκλησίας αλλά και από άλλους που δεν διακρίνονταν για τη θρησκευτικότητά τους· τις μαρτυρίες αυτές περιέλαβαν ιστορικοί στα ιστορικά τους έργα, δημοσιογράφοι στα άρθρα τους, τις φιλοξένησαν οι κοσμικές (μη θρησκευτικές) εφημερίδες στις στήλες τους, ξένοι απεσταλμένοι στις ανταποκρίσεις τους! Ακόμη το ότι πρώην άθεοι ή αδιάφοροι στρατιώτες δεν μεταφέρουν απλώς την ευσέβεια των συναδέλφων τους αλλά ομολογούν ευθαρσώς και κατηγορηματικώς τον συγκλονισμό τους από την προσωπική εμπειρία θαυμάτων και την απόφασή τους ν' αλλάξουν ζωή! Επίσης η αξία των μαρτυριών των στρατιωτικών ιερέων δεν είναι καθόλου ευκαταφρόνητη, διότι ήταν έμπειροι πνευματικοί, που δεν θα ενθουσιάζονταν από επιφανειακές θρησκευτικές εκδηλώσεις και τυπική εξομολόγηση. Αντίθετα μίλησαν για «εξομολόγηση ειλικρινή», ουσιαστική μετάνοια, πόθο για την προσέλευση στη θεία Ευχαριστία και αφοσιωμένη συμμετοχή στη λατρεία!

Είναι αλήθεια ότι το έθνος μας σε κάθε περιπέτειά του κατέφευγε στον Θεό και ζητούσε τη βοήθειά Του. Και εκτός από τη μάχη των όπλων αποδυόταν και σε αγώνα προσευχής, λιτανειών κλπ. Ειδικά όμως στον ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940-1941 παρατηρήθηκε, όπως είδαμε, μοναδική έξαρση θεοσεβείας και μάλιστα ευλαβείας προς το πρόσωπο της Υπεραγίας Θεοτόκου, μία έντονη στροφή προς τον Θεό ακόμη και ανθρώπων που πριν ήταν θρησκευτικά αδιάφοροι. Το ελληνικό έθνος προχώρησε ενωμένο στον πόλεμο με βαθιά την πίστη ότι ο Θεός θα ευλογήσει το δίκαιο του αγώνα και ότι η Παναγία, η λαβωμένη της Τήνου, θα χαρίσει πλούσια την ενίσχυσή της στα ελληνικά όπλα ως η Υπέρμαχος Στρατηγός. Η ζωντανή της δε παρουσία στο μέτωπο και τα αναρίθμητα περιστατικά - φανερώσεις της φοβεράς προστασίας της δικαίωναν αυτήν την πίστη των Ελλήνων και αναζωπύρωναν όλο και περισσότερο τη φλόγα της στις ψυχές τους.

4. Πώς εξηγείται αυτή η πίστη των Ελλήνων του '40; (...)

α. Σε κάθε δύσκολη περίπτωση τα μεμονωμένα πρόσωπα και τα έθνη καταφεύγουν στον Θεό. Αυτό βέβαια δεν αρκεί από μόνο του να εξηγήσει το πνευματικό θαύμα του '40.

β. Το δίκαιο του αγώνα. Η Ελλάδα είχε τηρήσει αυστηρή ουδετερότητα, δεν είχε δώσει καμία λαβή στον Άξονα. Στις διάφορες ιταλικές προκλήσεις σιώπησε. Μπήκε χωρίς τη θέλησή της στον πόλεμο για να υπερασπιστεί την ελευθερία της. Ήταν εύλογο λοιπόν οι Έλληνες, εφόσον είχαν το δίκαιο με το μέρος τους, να πιστεύουν στη βοήθεια του Θεού.

γ. Είχε προηγηθεί πολλή πνευματική εργασία (κατηχητικά - κήρυγμα), χάρη στην οποία σημαντικό μέρος του ελληνικού λαού είχε καλλιεργηθεί και διέθετε τις προϋποθέσεις για μια τέτοια στροφή προς τον Θεό.

δ. Ο τορπιλισμός της «Έλλης», γεγονός που έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην πνευματική αντιμετώπιση του πολέμου. Η «Έλλη» είχε αποσταλεί στην Τήνο για να τιμήσει τη Μεγαλόχαρη εκ μέρους της ελληνικής πολιτείας την ημέρα της εορτής της. Η παρουσία της στην Τήνο εκείνη την ημέρα σήμαινε: Η Ελλάδα τιμά την Θεοτόκο. Γι' αυτό και ο τορπιλισμός της δεν ήταν απλώς η βύθιση ενός πολεμικού πλοίου μας, τελείως απροειδοποίητα και αναίτια. Ήταν στη συνείδηση των Ελλήνων όχι μόνο πλήγμα κατά της Ελλάδας αλλά και προσβολή κατά της Θεοτόκου. Θεοτόκος και Ελλάδα

ταυτίστηκαν. Και την επίθεση του ιταλικού στρατού της 28ης Οκτωβρίου τη θεώρησαν ως «τήν συνέχειαν της επιθέσεως η οποία ήρχισεν εναντίον της Παναγίας τήν 15ην Αυγούστου εις τήν Τήνον». Γι' αυτό και ρίχτηκαν στον πόλεμο με πεποίθηση στερεή περισσότερο από οποτεδήποτε άλλοτε ότι η Παναγία θα τούς συμπαρασταθεί, ότι τα ελληνικά όπλα βρίσκονται κάτω από την ιδιαίτερη προστασία της.

Από τη σημερινή συζήτησή μας τι θα μπορούσαμε να διδαχθούμε; (...)

α. Να διαβάζουμε ιστορία. Να μην αρκούμαστε σε γενικές ιστορικές γνώσεις. Η ιστορία είναι τόσο διδακτική, συγκινητική, αποκαλυπτική στις λεπτομέρειές της! Αν μελετούμε ιστορία, τότε χωρίς άλλη προσπάθεια θα αγαπήσουμε την τόσο πονεμένη αλλά και ένδοξη πατρίδα μας και αυθόρμητα θα τιμούμε τούς προγόνους μας.

β. Η πίστη θαυματοουργεί! Σε κάθε είδους αγώνες – όχι μόνο στους εθνικούς – να προχωρούμε με πίστη στον Θεό, με ελπίδα στη βοήθειά Του.

γ. Η Παναγία έχει πολύ μεγάλη δύναμη. Να την ευλαβούμαστε, να ζητούμε τις πρεσβείες της.

Και σήμερα η πατρίδα μας δοκιμάζεται από οικονομική κρίση και ακόμη περισσότερο από πνευματική, από το πνεύμα της αποστασίας, που είναι και η αιτία όλων των άλλων κρίσεων. Στον φετινό εορτασμό του ΟΧΙ ας παρακαλέσουμε την Παναγία να δώσει με τις πρεσβείες της να πνεύσει στο ταλαιπωρημένο έθνος μας ένας άνεμος μετάνοιας, επιστροφής στον Θεό, όπως τότε. Είναι η μόνη λύση στο σημερινό αδιέξοδο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. «Η πίστη των Ελλήνων στον πόλεμο του 1940», Πρός την Νίκη, τόμος 1995, σελ. 442-443.
2. Χατζηπατέρα Κ. - Φαφαλιού Μ., Μαρτυρίες 40-41, εκδ. «Κέδρος».
3. Ε. Χ. Μπάστα, Άναφορά στο 1940, εκδ. «Ο Σωτήρ», Αθήναι 2006⁴.

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΟΥ 1940

A. Οι επίσημες ανακοινώσεις των τότε αρχόντων

Βασιλέως Γεωργίου Β΄: «...Μὲ πίστιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὰ πεπρωμένα τῆς Φυλῆς τὸ Ἔθνος σύσσωμον καὶ πειθαρχούν ὡς εἷς ἀνθρώπος θὰ ἀγωνισθῆ ὑπὲρ βωμῶν καὶ εστίων μέχρι τελικῆς νίκης»¹.

Ο πρωθυπουργός και δικτάτορας Ἰωάννης Μεταξᾶς στις 5:00 π.μ. στο Υπουργικό Συμβούλιο που εἶχε συγκαλέσει «ἐπῆρε ἀπὸ τὰ διατάγματα πρῶτον τὸ τῆς γενικῆς ἐπιστρατεύσεως καὶ εἶπε:

—Θέτω πρὸς υπογραφήν τὰ διατάγματα ταῦτα καὶ υπογράψω πρῶτος.

Ἔκαμε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, υπέγραψε καὶ προσέθεσε:

—Ὁ Θεὸς σώζει (=μακάρι νὰ σώζει) τὴν Ελλάδα»².

Στὴν Ἡμερησία Διαταγή τῆς 23ης Νοεμβρίου ὁ **Αρχιστράτηγος Ἀλέξανδρος Παπάγος** με τὸ ἴδιο πνεῦμα ἀπευθύνεται στους στρατιώτες του: «Στρατιῶται, ὁ Θεὸς εἶναι μαζί σας, ἡ πληγωμένη τῆς Τήνου εὐλογεῖ τὸν ἀγῶνα μας καὶ σᾶς οδηγεῖ, καὶ αὐτὴ θὰ σᾶς δώσῃ ὅλη τὴ δύναμι γιὰ νὰ συντρίψετε ὀριστικὰ καὶ τελικὰ τὸν ὕπουλο ἐχθρό...»³.

B. Μαρτυρίες ἀπὸ τὸ μέτωπο

• στρατιωτικῶν ιερῶν:

«Τὸ Μέτωπον ἐδῶ ἐπάνω εἶναι ἡ ἀνοιξὶς τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος. Πάντων ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν αἱ καρδίαι εἶναι ἐστραμμέναι πρὸς τὸν Κύριον. Ἄπιστοι δὲν ὑπάρχουν. Θρησκευτικῶς ἀδιάφοροι οὔτε. Ἄς ἔχῃ δόξαν ὁ Κύριος, ὅστις δωρίζει εἰς ἡμᾶς καὶ τὰς περιφανεῖς νίκας»⁴.

Ἄλλοι ιερεῖς γράφουν: «Εκείνο ποῦ μού προξενεῖ βαθεῖαν συγκίνησιν καὶ μού δίδει δυνάμεις ὥστε νὰ μὴ αισθάνωμαι τὴν παραμικρὰν κόπωσην εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων μου, εἶναι ὁ πόθος τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ὀπλιτῶν νὰ παρακολουθήσουν τὴν θεῖαν Λειτουργίαν καὶ νὰ κοινωνήσουν τῶν ἀχράντων Μυστηρίων... Πολλοὶ ἦσαν ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν, ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων, ποῦ ἀφῆναν δάκρυα νὰ κυλοῦν εἰς τὰ μάτια τῶν ἀπὸ συγκίνησιν κατὰ τὴν τέλει τῆς θεῖας Λειτουργίας... Ἄλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μετέδωκεν ἐξαιρετικὴν συγκίνησιν ἀπὸ τὴν ἱεροτελεσίαν ἦτο ἡ προσέλευσις τῶν περισσοτέρων ἀξιωματικῶν καὶ ὅλων τῶν στρατιωτῶν εἰς τὴν μετάληψιν... μετὰ προετοιμασίαν δι' ἐξομολογήσεως καὶ νηστείας, πολλοὶ τῶν ὁποίων εἶχον 5 καὶ 10 καὶ 20 ἔτη νὰ προσέλθουν. Ἴδου αἱ μεγάλαι ὠφέλειαι αἱ προελθούσαι ἀπὸ τὴν πολεμικὴν δοκιμασίαν τὴν ὁποῖαν ἐπέτρεψε ὁ Θεός...».

«Ἀνθρώποι οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς εἰρήνης δὲν ἐπατούσαν ποτὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἔμεναν ψυχροὶ καὶ ἀδιάφοροι πρὸ τῆς κλήσεως τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ κηρύγματος, ἐδῶ φαίνονται ὅλως διαφορετικοί... μοὶ ἔκαμεν ἐντύπωσιν ὅτι οἱ ὀπλίται παρηκολούθησαν προθύμως σειρὰν κηρυγμάτων, καὶ τὸ σπουδαιότερον ὅτι προσήρχοντο ἀθρόοι εἰς τὴν ἱερὰν Ἐξομολόγησιν ἐντὸς παγεροῦ χώρου, ἀπὸ πρῶτας μέχρι βαθείας νυκτός, ἐξομολόγησιν δὲ εὐλικρινῆ».

«Ἀπὸ τοῦ μεγαλυτέρου ἀξιωματικοῦ ἕως τοῦ μικροτέρου στρατιώτου ζῶμεν ὑπὸ τὸ κράτος ζωηρᾶς χριστιανικῆς πίστεως... Ὅλοι ἐξομολογήθησαν καὶ ὅλοι ἐκοινώνησαν. Τώρα κανεῖς δὲν κουράζεται, ὅταν τρέχῃ νὰ ἀκούσῃ τὴν θεῖαν Λειτουργίαν, καίτοι γίνεται τὴν νύκτα εἰς τὰς χαράδρας... Τὸν πόλεμον αὐτὸν οἱ ἐδῶ στρατιῶται τὸν ὀνομάζουν εὐλογίαν Θεοῦ»⁵.

¹ Πρὸς τὴν Νίκην, τόμ. 1995, «Ἡ πίστις τῶν Ἑλλήνων στὸν πόλεμον τοῦ 1940», σελ. 443.

² Δ. Α. Κοκκίνου, *Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος*, ἐκδ. «Μέλισσα», τόμ. Δ', σελ. 1402. Στὸ: Ε. Χ. Μπάστα, *Ἀναφορά στὸ 1940*, ἐκδ. «Ὁ Σωτήρ», Ἀθῆναι 2006⁴, σελ. 50.

³ Ε. Μπάστα, ὁ.π. 22.

⁴ *Μεταπολεμικά*, σελ. 37, ἐκδ. «Ζωή». Στὸ ΠτΝ, ὁ.π. 443.

⁵ Ε. Μπάστα, ὁ.π. 45-47. (Ἀντλεῖ ἀπὸ τὸ περ. *Ζωή*, τόμος 1941).

- **αξιωματικών και οπλιτών.** *Είναι αναρίθμητες οι προφορικές και γραπτές ευλαβείς αναφορές και διηγήσεις θαυμαστών γεγονότων από Έλληνες πολεμιστές. Παραθέτουμε ελάχιστες:*

Από επιστολή ανωτέρου αξιωματικού: «Αναπέμπονται υφ' άπάντων... ικετήριοι προσευχαί πρό πάσης μάχης και ευχαριστήριοι ύμνοι μετά πᾶσαν νίκην...

Ἐπορευόμεθα κάπου εἰς τὸ Μέτωπον... Δίδω τὸ σύνθημα... καὶ ἤρχισαμεν νὰ ψάλλωμεν τὸν Ἀκάθιστον Ὕμνον. Ολόκληρος ἡ φάλαγγ ἐζωογονήθη ἀμέσως καὶ ὁ ὕμνος πρὸς τὴν Ὑπέρμαχον Στρατηγὸν ἀντήχησεν ἐν μέσῳ τῆς νυκτός, μὲ φωνὰς παλλομένας ἀπὸ ἱερὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ συγκίνησιν. Εἶναι ὅλως ἐξαιρετικὸς ὁ πρὸς τὴν Θεοτόκον υφ' άπάντων ἀπονεμόμενος σεβασμὸς. Ἡ φράσις: “Μᾶς βοθηεὶ ἡ πληγωμένη Παναγία μας” μυριάκις ἔχει λεχθῆ μέχρι σήμερον, καὶ εἰς τὰς ψυχὰς μας ἐμφωλεύει ἀκράδαντος ἡ πεποιθήσις ὅτι ὁ ἱερόσυλος ἐχθρὸς συντριβεται καὶ θὰ συντριβῆ τελικῶς, χάρις εἰς τὴν βοήθειαν τῆς Μεγαλόχαρης περισσότερον παρὰ εἰς τὴν ἰδικὴν μας ὀρμητικότητα καὶ αυτοθυσίαν...»⁶.

Άλλες: «Γιὰ κρῦο καὶ κακουχίαι μὴ φοβᾶσθε... νὰ μὴ στενοχωριέσθε. Ἄλλως τε, γιὰ ὅλα τὰ Ἑλληνόπουλα τοῦ μετώπου φροντίζει ἡ Μεγαλόχαρη...».

«Ευτυχῶς ἡ χειροβομβίδα δὲν ἔσκασε, καὶ ὁ λυτρωμένος πιά συνάδελφός μας ἔχει τάξει μιὰ λαμπάδα σὰν τὸ μπόι τοῦ στήν Παναγία τῆς Τήνου, τὴν ὁποία ἔχουμε ὅλοι γιὰ προστάτιδά μας».

«Ἀδελφοῦλα μου, νικούμε παντοῦ! Ἡ Παναγία ὀλοζώντανη μας ἀκολουθεῖ... Παρακαλεῖτε καὶ σεῖς ὅσο μπορεῖτε γιὰ τὴ σύντομη τελικὴ νίκη!».

Ἀπὸ επιστολὴ στρατιώτη πρὸς τὴ σύζυγό του: «Δὲν θέλω νὰ μού στείλῃς φανέλλες καὶ κάλτσες.

Προτιμῶ νὰ μού φτιάξῃς καὶ νὰ μού στείλῃς μιὰ σημαία. Στὸ μέσον τῆς θὰ βάλῃς τὸν Ντίνο νὰ μού ζωγραφίσῃ μιὰ Παναγία τῆς Τήνου. Θέλω νὰ τὴν χαρίσω στὸ λόχο μου. Θὰ παραξενεύεσαι, γιὰτὶ δὲν μὲ ἤξερες γιὰ θρησκο, ἀλλὰ ἀπ' ὅσα βλέπουν τὰ μάτια μου, πιστεύω καὶ ἐγὼ ὅτι μιὰ θεϊκὴ δύναμις συντροφεύει τὸ στρατό μας. Ἄλλως τε, πῶς μπορούσα νὰ μείνω μόνος ἐγὼ ἀσυγκίνητος μέσα στὸ κύμα τῆς πίστεως ποῦ ἔχει ὅλος ὁ στρατός μας πρὸς τὴν Παναγία τῆς Τήνου;»⁷.

Ο Ε. Μπάστας υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας του εξής περιστατικού: Στο στρατόπεδο της Βέροιας τον Νοέμβριο του 1940 γνώρισε ένα στρατιωτικό πρώην κατάδικο, που του είχε επιτραπεί να πολεμήσει.

Ήταν χαρτοπαίκτης και ναρκομανής. Κάποια νύχτα πάνω στο παιχνίδι κάποιος συμπαίκτης του βλαστήμησε την Παναγία. Τότε εκείνος πέταξε τα χαρτιά, σηκώθηκε ὀρθιος και χαστούκισε τον βλάστημο:

—Ρε, τὴν Παναγία μας βλαστήμησες; τὴν Παναγία μας ποῦ τόσο μας προστατεύει; τὴν Παναγία μας ποῦ μας δίνει τὴ νίκη⁸;

Γ. Μαρτυρίες ἀπὸ τα μετόπισθεν

Όλοι ἔχουμε ἀκούσει προφορικές μαρτυρίες ὅτι οἱ ναοὶ τότε κατακλύζονταν ἀπὸ πλήθη ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδιῶν γιὰ νὰ ψάλουν τὴν Παράκληση στὴν Παναγία.

Τυπώθηκαν καὶ κυκλοφόρησαν εὐρέως ευχετήριες κάρτες καὶ ἀφίσες με τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας νὰ προστατεύει τοὺς στρατιώτες μας⁹.

Ἀπὸ ἐπιστολὲς Ἑλληνίδων πρὸς τοὺς στρατευμένους δικούς τους:

⁶ ὁ.π. 23.

⁷ Μαρτυρίες 40-41, σελ. 27, 28.

⁸ Ε. Μπάστας, ὁ.π. 21.

⁹ Μαρτυρίες 40-41, σελ. 26, 29, 276· 25, 27.

«Ο Σταβρόσμας και η προσεφχή μας ηνε διὰ τὴν Νίκη, ηνε γιασὰς τὸ κανδίλι μου τὸ λιβάνι ὅπου λιβανίζο και προσέφχομε. Κλέο και λέω νὰ σὰς σόση ο Θεός».
«...Στὴν καρδιὰ της μάννας δύο αισθήματα παλεύουν, της Πατρίδος και της μάννας, ἀλλά, παιδί μου, ομολογῶ ὅτι πρῶτα ανήκεις εἰς τὴν Πατρίδα σου και ὕστερα εἰς ἐμὲ και γενηθήτω τὸ θέλημα του Κυρίου...».
«Βαφτίσαμε τὸ παιδάκι μας και του δώσαμε τὸ ὄνομα: Στράτος -Νικηφόρος».
«Κοιμᾶμαι, ξυπνῶ κι' ο νούς μου εἶναι... στὸν πόλεμο. Κι' ἡ προσευχή μου εἶναι πάντα νὰ νικήσουμε. Ἔτσι αρχίζω κι' ἔτσι τελειώνω μπροστά στο εἰκόνισμα της Μεγαλόχαρης»¹⁰.

«Ο κ. Τσοῦρνος, της Εταιρίας Ἑλληνικοῦ Τύπου, εἶχε προτείνει νὰ αποσταλῆ ἡ εἰκὼν της Παναγίας της Τήνου εἰς τὸ μέτωπον... Διότι τὰ ὅπλα τὰ ἑλληνικά αντιμετώπιζον τὴν συνέχειαν της επιθέσεως ἡ οποία ἤρχισεν ἐναντίον της Παναγίας τὴν 15ην Αὐγούστου εἰς τὴν Τήνον. Κάποιος ἄλλος εἶχε διατυπώσει ἀλλὴν ἰδέαν: Νὰ γίνουν ὁμοιότυπα της εἰκόνος της Τήνου ἐν μικρῶ και νὰ σταλοῦν εἰς ὅλους τοὺς στρατιώτας μας, μὲ χαραγμένην μάλιστα τὴν ἡμερομηνίαν 15 Αὐγούστου 1940... Ἡ ἐθνικὴ ὁργάνωσις νεολαίας συγχωνεύει ἤδη κατὰ τρόπον ἐπιτυχή τὰς δύο ἰδέας: Ἡτοίμασε εἰκονίτσες-φυλακτά, πιστὰ ὁμοιώματα της Παναγίας της Τήνου. Τὰ μετέφερον εἰς τὴν Τήνον διὰ νὰ εὐλογηθοῦν, και θὰ τὰ στείλῃ εἰς τοὺς στρατιώτας του μετώπου. Πράγματι δὲν ὑπάρχει καλύτερον φυλακτὸ και ἱερώτερον ἐνθῦμιον ἀπὸ αὐτὸ διὰ τοὺς στρατιώτας μας...»¹¹.

Τηλεγράφημα της Ἐπιτροπῆς του Ἰδρύματος της Ευαγγελίστριας στὴν Τήνο πρὸς τον πρωθυπουργό Ἰω. Μεταξά: «Σήμερον τὴν ἕκτην Δεκεμβρίου και περὶ ὥραν 3 μ.μ. ο λαὸς της πόλεως και της νήσου Τήνου, μὲ επικεφαλῆς τὸν ἱερόν κληρόν, προσῆλθεν πλήρως σὺν γυναίξιν και τέκνοις εἰς τὸν ἱερόν ναόν της Ευαγγελίστριας και ἐτέλεσε πάνδημον δέησιν ὑπὲρ κατισχύσεως των Ἑλληνικῶν ὀπλων εἰς τὸν ἀναληφθέντα ἱερόν ἀγῶνα... Ο πρόεδρος της Ἐπιτροπῆς του ἱεροῦ ἰδρύματος Ευαγγελίστριας... ἀνέγνωσεν εἰς ἐπήκοον του συνηγμένου λαοῦ... ψήφισμα της Διοικήσεως Ἐπιτροπῆς του ἰδρύματος τούτου, ὅπερ ἐγένετο δεκτὸν μὲ ἐπευφημίας και συγκινητικὰς ἐκδηλώσεις και διὰ του ὁποίου ἐκχωρεῖ, μεταβιβάζει και θέτει εἰς τὴν διάθεσιν της Ὑμετέρας Ἐξοχότητος (=Ἰω. Μεταξά)... ὅλα τὰ ἐν τῷ ἱερῷ ἰδρύματι της Ευαγγελίστριας ὑπάρχοντα ἀναθήματα και τιμαλφῆ ἀντικείμενα και κοσμήματα παντὸς εἶδους... πρὸς ἐνίσχυσιν του ἐθνικοῦ μας ἀγῶνος».
Μερικὲς μέρες ἀργότερα οἱ ἐφημερίδες ἀνακοινῶνουν ὅτι ο Διοικητὴς της Τραπεζῆς Ἑλλάδος ἐπιστρέφει τὰ ἀφιερῶματα της Τήνου στο ναὸ και τὰ ἀφιερῶνει ἐκ νέου. Τὸ πόσο της ἀξίας τους, 5.000.000 δρχ., θα το δώσει ἡ Τράπεζα στὴν Κυβέρνηση γιὰ τον Ἀγῶνα¹²!

Δ. Μαρτυρία ξένου ανταποκριτή

«...Δυο λόγια γιὰ τὴν ἐπίδραση της θρησκείας σ' αὐτὸ τον πόλεμο. Οἱ Ἕλληνες εἶναι λαὸς θρήσκος. Ἐχουν μιὰ ἰδιαίτερη εὐλάβεια γιὰ τὴν Παναγία. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ του ἀγῶνα ἀκούγαμε γιὰ περίεργα συμβάντα. Ἐνας σκοπὸς σε υπηρεσία εἶδε μιὰ γυναίκα και τὴν ἐδίωξε λέγοντάς της ὅτι δὲν ἦταν τόπος αὐτὸς γιὰ μιὰ γυναίκα. Ὅμως ἡ Παναγία (γιατὶ ἐκείνη ἦταν) ἀπάντησε πῶς ἦταν ἐκεῖ ο τόπος της...»¹³.

¹⁰ Ὁ.π. 268.

¹¹ Νέα Ἑλλάς 22-12-1940· Ὁ.π. 25.

¹² Νέα Ἑλλάς 8-12-1940 και Ἡ Πρωΐα 11-12-1940· Ὁ.π. 24.

¹³ Μαρτυρίες 40-41, σελ. 29.